

SZENT LÁSZLÓ A GYIMESIEK TUDATÁBAN ÉS LEGENDÁIBAN

800 éve avatták szentté László királyt

Messze esik Gyimes azoktól a helyektől, ahol valamikor a magyarok szent királya, László harcolt, épített, járt. De a szelleme, a neve évszázadok óta jelen van a Hargita tájain, Hogy lehet az, hogy még nincs egy alakja a történelemnek, amely annyira jelen volna a tudatban, a lelkekben. Jelen van a legendákban, Szépviz elnevezésében, a szépvízi búcsún, a Gyimest Csiktól elválasztó Széphavas tetején kápolna nyomai orszik Szent László emlékét, a kápolna melletti kúpús kút nagy lapos kővén az itt élők szerint ma is látszik Szent László lovának a nyoma. Szent László emléke, legendája jelen van a székelyderzsi templom freskóján, amint a kun vitézt legyőzi. Megtaláljuk alakját Bögözben és Csikban sok falfestményen.

A történelemből tudjuk, hogy kb. 1040 és 1095 között élt, 1077-től 1097-ig uralkodott. A hagyományok szerint sok látomása volt, a nagyváradi sírjához számos csodát fűzött a néphit. Ilyen csoda pl. amikor halála után vagy 200 évvel a székelyeket vezette győzelemre a betőro tatárok ellen. A tatárok szerint őket nem a székelyek, hanem Szent László győzte le. Nos, állítólag a templom ebben az időben azt észlelte, hogy a Szent László koporsója hiányzott a nagyváradi templomból. Tettei, legendái alapján a katolikus egyház 1192-ben szentté avatta László királyt. 1992-ben ünnepeljük tehát szentté avatásának 800-dik évfordulóját. Legendákból legendák született. Ismert dolog, hogy más vidékeken is mondák élnek nagy emberekről, így Szent Lászlóról is. Az olyan nagy neveket, mint Szent István, Mátyás, Petőfi nem lehet egy tájba gyömöszölni, holtuk után egy sírba elzárni. Szépenn válaszolt valamikor egy megkérdező, hogy miért is keresik a Petőfi sírját valahol Oroszországban, ha már egyszer a Hargita tövében közös sírba temették. A válasz az volt, hogy egy ilyen nagy ember számára nem elég egy sír, nem fér bele egy sírba. Ok ott járnak, nonek, apadnak, újraszületnek, ahol magyar él. Azért jöhetett 200 évvel halála után a Székelyföldre Szent László, mert nagy szükség volt itt kardjára. Ma sem halványul emléke. Ha a történelem mostoha a nagyjainkat hívjuk imáinkban, legendáinkban segítségül. Nekünk ez több mint botcsinálta történészek áltörténelem könyvei. Képzeljék csak, Szent László soha nem járt Gyimesben, s micsoda paradox-több száz éve Szent László a magyarok királya mindig jelen van Gyimesben. A következőkben közreadok egy néhány legendát, öregek visszaemlékezéseit saját 1992-es gyűjteményemből, majd néhányat a korán elhalt Salamon Anikó 1970-es gyűjteményéből. A szövegek összehasolítása, változatok magyarázata nem célunk, mi most egy dolgot bizonyítunk: Szent László több száz éve jelen van a gyimesiek mondáiban, szívében. Emléke nem fakult az utolsó írásos kiadott gyűjtemény után sem (1970 Salamon Anikó)

A változatok úgy születtek, mint minden szóbeli alkotás: az adatközlők alakítgatnak a szövegen, de a lényeg ugyanaz marad. Anélkül, hogy mélyebben elemeznék ezeket a legendákat, hisz dolgozatunknak nem ez a célja, mégis egy néhány jellemző vonásukat meg kell említenünk:

Ezek tartalmazzák közös elemeket a magyar területeken, főleg Erdélyben megtalálható legendákkal pl. csodatevések, vízfakasztás, szakadék menti meg az ellenségtől stb., de konkrét helyi nevekhez kapcsolódnak pl. Csikszépvíz, Szello, Pogányhavas, Széphavas, Balla stb. Sőt az akkori nyomokat ma is itt helyben látni véljük. Pl. Szent László lovának a nyoma a kúpús kúti nagy lapos kőn. Itt találkoztunk egy olyan elemmel, motívummal, ami a helyi hiedelem szerint más témájú mondákban is jelen van: "amikor a kő lány volt". A vadleány legendáiban is felfedezik a lány lábnyomait. Ezek a nyomok állítólag ma is látszanak valahol Hidegség fejében.

Szent Lászlót a mondák felruházzák csodás, mesebeli, természetfölötti tulajdonságokkal, de mindig jelen vannak az emberi jellemvonások is. A legendák szerint Szent László egy hús-vér ember, akinek huséges felesége, fiai vannak, akit a szomszédok "ügyes embernek" tartanak, aki csak úgy "béles" a földszintes háza ablakán, ahol vacsorázik a családja, akik éppen az itt jellegzetes, levesbe aprított kenyeret esznek.

Az már érthető, hogy a mondákat ízes, helyi nyelvezetben mondják el, használva a helyi nyelvjárás sajátosságos szavait, kifejezéseit, mint:

aszonta-azt mondta

asszon-asszony

bitkó-kerek hegycsúcs

bocsú-búcsú

csutak-kivágott fa tuskója

esszepásztotta-összetaláltatta

kivette-kidobta

küpu-kivajt odú fatuskó

növelte-nevelte

maga-ön

met-mert

megszorították-körülfogták

tányér-tányér

vót-volt

Jellemzője ezeknek a szövegeknek, a nagyfokú szóbeliség, oralitás, de megtalálható bennük a párbeszéd is, mint művészi eljárás.

De olvassuk, hallgassuk ezeket a legendákat: Tankó József (Jáni) 76 éves: "Itt künn a hegyen, ne , innet es láccik Széphavas tetején Szent Lászlókor bócsú van. Rég-rég mikor még nem vót országút Gyimes és Csík között, akkor amikor a gyimesiek a pünkösdi bócsúról a kereszttekkel, itt jöttek ki, nem a mostani úton. A csíkiak szembejöttek szintén kereszttekkel, s itt találkoztak. Még jól emlékszem 22-ben (1922) jó két méter magos vót a kápona, vaj templom romja, met itt a hegyen egy kápona vót Szent László tiszteletére. Régebb es s most megint itt minden esztendoben bócsú van. Jönnek a csíkiak, a gyimesvölgyiek s itt találkoznak. Met tuggya a gyimesiek nagy része Csikból húzódott ide a vogybe. Na s ahogy mondtam, ogg a templom mellett van egy küpus kút, egy csutakba ásták s ott van egy nagy lapos ko s abban látszik Szent László lovának a lábanyoma. O rég-rég itt járt, kiverte a pogányokat. Egy havast úgy es hívnak, hogy Pogányhavas, ahol a kút van úgy hívják, hogy Rompács észka. Én es sokszor láttam a nyomot. Úgy tudom, hogy amikor a templom a hegytetején, ott a bitkón tönkrement a harangját a vacsárcsii iskolába vitték s az oltárt s szépvízi örménytemplomba, a keresztet pedig, amit úgy faragtak vót kobol, beépítették egy ház alá."

Világosan látszik innen a csángók székelység eredet tudata, állandó kapcsolatuk a székelységgel és Szent László legendás alakjának jelenléte.

Ambrus Fülöp Hosszú 84 éves (1992): "Ciherek pataka fejét künn a teton úgy hívják, hogy Pogányhavas és úgy látszik ott garázdálkodtak, laktak a pogányok. Szent László zaklatta a pogányokat vaj harminc esztendon keresztül. Szépvíz es tole kapta a nevit, met egyszer fáradtan ment hazafelé s a lovának azt mondta ott Szépvíz mellett: igyál ebbol a szép vízbol. Igy maradt a neve Szépvíz. Szent László az ok búcsús védoszentjik, ott minden esztendoben bocsú van. Még gyermekkoromban hallottam, hogy meséltek Szent Lászlóról, hogy 30 esztendon keresztül zaklatta a pogányokat. Annyi ideig vót távol a családjától. Amikor elment, a felesége állapotos maradt. Az Isten kitüntette Lászlót, vótak látomásai, szent vót. Mikor visszajött Húshagyó vasárnap este békukucskált az ablakon, hát a felesége vacsorázik két emberrel.

-Mit szólsz lovam bélojek-e?

-Ne loj-mondta a ló. Hagyd az esti haragot reggelre.

Nem lott bé. A szomszédba tutta meg, hogy azok az o fiai. Reggel bémutatkozott, nagy vót az öröm, összeölelkeztek, s László azt mondta: Istenem bárcsak két napot éljek, csak jó, hogy ezt megértem. Annyit es élt, de boldogan halt meg."

Ez a változat a Salamon Anikó gyujteményében már-már novellává érlelodik: "Szent László királyról csak azt tudom, hogy mikor a pogányokat eluzte akkor 30 éves háborúba ment el. Akkor elment a háborúba,de eloször a pogányokat mikor eluzte akkor a felesége állapotba maradt s o nem tudott róla s elment. De elobb a jeggyurujét kétfelé törte, a feleségének hagyta felit s o elvitte a másik felit. Az o jegykendojit elhasította, felit hagyta a feleséginek de o elvitte a másik felit. Hát má aszonták, hogy Szent László király elmúlt, elveszett, met semmi hírt nem tudnak róla. Hát a feleséginek született két ikre, szóval két fiúgyermeke, azokat o felnövelte s kiiskoláztatta. Azok kitanultak papnak mind a ketto, s akkor akkori üdoben úgy vót, hogy nem vót húshagyó kedd csak húshagyó vasárnap. Akkor Szent László király az Anyaszentegyházat megkérte, amikor oda vót 30 esztendeig, hogy tegyék húshagyatot keddre, hogy o érjen haza a feleségihez. Hát amikor jött a lovával, a lova ulyan fél táltos vót, s az ablakon bénezett s a felesége két úr között az asztal mellett vacsorázott. Akkor o béakart loni az ablakon, hogy loje meg oköt. A lovától azt kérdezte, hogy bélohet-e, azokat megloje-, akkor a lova a lábával megkapálta a fodet, hogy ne! A fejit megrázta, hogy ne! O akkor bément a szomszédba. Erost szakállas volt, persze mióta nem tudott tisztálkodni. Bément s kérdi:

-Itt ebbe a szomszédba ki lakott valamikor?

Azok azt mondták:

-Ott egy ügyes ember, Szent László királynak hivaták, de o már rég elhalt, 30 éve, hogy elment a háborúba. O már rég hogy nincsen.

-S hát ki van ott? S aszonta:

-A felesége s a feleséginek két gyermeke van. S mindkettot papnak tanította, most azokkal vacsorázik.

Amikor visszament békérezett a házvezetonotol s azt kérdezte, hogy: Ki lakik itt? S mondta:

-Itt Szent László király lakott, de o már rég elveszett, hanem a felesége van, azok esznek, vacsoráznak a szobában.

Hát valamilyen ulyan étel vót, hogy kenyeret aprítottak a tángyérba, úgy tették rea a levest. Azt kérdezte a házvezetonétol, hogy o segíthet-e egy kicsit s azt mondta a házvezetoné így

szembenézett vele, ügyes embernek látta-o nem bánja ha segít es. Akkor elvette a tányért s o es a kenyeret aprította belé s bévitte a házvezetőné s letette a tányért az asszony elejibe. Mikor kifogyott belőle, akkor a félgyuru megmaradt a tányér fenekibe, met beléopta vót Szent László.

-Ki van itt?

-Itt egy ügyes ember.

-Küldje bé -aszongya- hogy lássuk milyen? Ki az az ügyes ember.

Akkor béküldte s nem mondta meg Szent László király az o nevit, hanem azt kérdezte az asszony, hogy:

-Maga mit keres itt s mit kaptam én a tányér fenekin? Milyen félgyurut?

S akkor azt mondta Szent László király:

-Vedd csak elo magad a társát!

Akkor elévette az asszony a társát s esszepásztották.

-Na most látod-e, hogy ki az?

S akkor elévette Szent László király a fél zsebkendot es, s aszonta vedd elé a társát. S akkor az asszon bévallotta, hogy o ugyanes állapotos maradt s ezt a két fiát azután mövelte s mindkettot papnak taníttatta. S így Szent László, ki hálát adott a Mindenható Istennek, hogy bé nem lott az ablakon, hogy a két pap fia megmaradt. Azóta van húshagyó kedd, addig csak húshagyó vasárnap vót."

Íme más három helyi monda, amelyeket Salamon Anikó gyujtott, de az öregebb adatközlok ma is mindnyájan ismerték azokat ilyen vagy olyan formában:

1."Szent László innet származott, Erdélybol fel Magyarországra. Szent Lászlót egy kosziklának szorították meg s egy kovel verték úgy meg hogy. Nem tudták másképp levenni. Akkor Vásárhelyen túl egy kosziklának nekiszorították s addig lotték vót, hogy a nyilak egy kosziklába belefűrtak, de Szent Lászlót nem tudták megfogni. S akkor a csapatja eljött, Szent Lászlónak a csapatja. Összegyultek, eztán onné a kosziklából vették ki Szent Lászlót. Aztán úgy ment fel Magyarországra. Ott van egy olyan hely, hogy Szent László forrása. O eresztette meg a forrást. A csapatja hullott el víz nélkül s akkor Szent László imádkozott s víz ütte fel magát. S aztán úgy maradt o szent."

2."Szent Lászlónak olyan lova vót, hogy tátos vót. Olyan vót, hogy egyik hegyrol o megszökte magát és zsupp a másikra. Szent Lászlót aztán innet felhajtották egészen Vásárhelyig. Vásárhelyt, ha jártak Szent László hasadékját látták-e? (ez a Tordai hasadék!). Meg van a sülyedés. Úgy lett, hogy ott megszorították vót Szent Lászlót a pogányok, eppe érték utól, akkor megszöktette a lovát, majdnem repült s utána a fod meghasadt s beléestek a pogányok, s azt a mai napig úgy hívják, hogy Szent László suvadása."

3."Szent László királyról csak azt tudom, hogy mikor a pogányokat eluzte akkor 30 éves háborúba ment el. Akkor elment a háborúba, de eloször a pogányokat mikor eluzte, akkor a felesége állapotba maradt."

Ez a változat hasonlít a már elmesélt változathoz, éppen csak az elmesélo teszi azt szinesebbé.

Ha megfigyeltük a maradt nyomok erosen kapcsolódnak a vélt valósághoz, a gyimesiek még mintha ma is látnák ezeket a nyomokat, persze itt már csak lelki nyomokról van szó. Egy sokat sanyargatott népcsoport, a gyimesi csángók lelkében maradtak, mint igaz gyöngyszemek, évszázadokon át. Jój az, hogy vezérek jönnek-mennek, de a nép az o lelkivilágával marad. S mindig tudja ki az o hose, s tudni fogja mit érdemes megorizni, élesztgetni.

Gyimesközéplok, 1992 január